

A HADSEREG IRÁNYÍTÁSA MAGYARORSZÁGON 1945–1956

A hadtörténelmi szakirodalom eddig kevés figyelmet fordított a hadseregirányítással és -vezetéssel kapcsolatos kérdésekre, pedig ezek a politikai hatalomgyakorlás fontos problémái közé tartoznak.

A vizsgált időszak legjellemzőbb sajátossága, hogy 1960-ig, a honvédelmi törvény elfogadásáig a honvédség irányítására és felhasználására vonatkozóan nem voltak törvényileg szabályozott és alkotmányilag jóváhagyott intézkedések. Lényegében az 1939. évi, a honvédelemről szóló II. törvénycikk előírásai érvényesültek, kisebb-nagyobb módosításokkal. A hadsereg vezetése – törvényi szabályozás híján – titkos rendeletekkel, belső jellegű utasításokkal történt.

Az 1945. január 20-án aláírt fegyverszüneti szerződés Magyarország számára lehetővé tette egy új, demokratikus hadsereg felállítását. A hadseregszervezés megindulásával egyidőben kísérletek történtek a hadseregirányítás kérdésének alkotmányos rendezésére is. Vörös János vezérezredes, az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere a Minisztertanácsnak és az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságának terjesztette elő javaslatait 1945 tavaszán és nyarán a honvédség legfelsőbb vezetésének politikai rendezéséről. Vörös 1945. március 23-án Véderő Bizottság létrehozására tett javaslatot Zsedényi Bélának, az Ideiglenes Nemzetgyűlés Elnöksége elnökének a törvényhozói és a végrehajtó hatalmi ágak közötti összhang megvalósítása, a honvédség ügyeiben pedig az alkotmányos felelősség és a politikai ellenőrzés szabályozása céljából. A miniszteri elképzeléseket az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága (amely lényegében a parlament feladatát látta el) 1945. június 1-i ülésén tárgyalta meg.¹ A honvédelmi miniszter javaslata előterjesztésekor, véleménye alátámasztására a következőket mondta: „...kétféle indok vezérelt. Egyik a gyakorlati és politikai szükségesség, a másik az alkotmányos felelősség érzete volt. ...fontosnak tartom, hogy a ... több alkotmányos tényező helyett jelenleg voltaképpen egyedül eljáró honvédelmi miniszteren kívül az irányításban más alkotmányos tényezőnek is szerepe legyen.” Vörös a Nemzetgyűlés bizonytalan ülésezései miatt az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottságában látta azt az alkotmányos tényezőt, amely egy albizottság útján a Véderő Bizottságnak szánt szerepkört betölthette volna. „A politikai és gyakorlati célszerűség szempontjai is – érvelt tovább a miniszter – javaslatom mellett szólnak. Ugyanis akár a politikai pártok részéről merül fel valamely kíváncsalom a honvédség személyi, anyagi, felszerelési avagy szervezési kérdéseivel kapcsolatban, akár a honvédelmi kormányzat kezdeményezése folytán kerültek azok a megvalósítás arcvonalába, helyesnek és szükségesnek tartom, ha a kérdés politikai mérlegelése során olyan szerv véleménye is érvényesül, amely összetételénél és szervezeténél fogva a nemzetgyűlés tagjainak állásfoglalását képviseli.”²

A Politikai Bizottság, elfogadva Vörös János előterjesztését, egy tíz fős Véderő Albizottságot hozott létre, amelyben a Politikai Bizottság és a pártok paritásos

¹ Hadtörténelmi Levéltár (HL) Honvédelmi Minisztérium (HM) 1946. elnökség (eln.) 27.589.

² Uo.

alapon delegálták tagjaikat. Az albizottság feladatát a következőkben határozták meg: „... a honvédség szervezésével kapcsolatban személyi, anyagi, felszerelési és egyéb feladatok megvalósítása során, mint a Nemzetgyűlés tagjainak szűkebb része, a Nemzetgyűlés összeülését, ennek Véderő Bizottsága helyett alkotmányos szervként ideiglenesen végezze a szükségesnek mutatkozó politikai ellenőrzést és ezzel osztozzék az alkotmányos felelősségben is. ... az albizottság szerepe nem tévesztendő össze az összkormány rendeletalkotási jogkörével, amelyet a szóban lévő Véderő Albizottság működése egyáltalában nem érint.”³

Vörös János, következő lépésként, a honvédelem felső vezetésének törvényi szabályozását szeretne volna elérni, ezért 1945 augusztusában egy védelmi törvény elkészítésére utasította a HM Törvényelőkészítő Osztályának vezetőjét, dr. Idrányi Zoltán miniszteri tanácsost. A törvénnyel Vörös szabályozni kívánta az államfő, mint legfelsőbb hadúr, a honvédelmi miniszter, valamint a honvédség főparancsnoka jogkörét és ezek egymáshoz való viszonyát.

Az osztály első törvényjavaslatát – a honvédelem felső vezetéséről – 1945. augusztus 23-án készítette el. (1. sz. melléklet.)⁴

Az 1. §. az ún. hadúri jogokat – a honvédség vezérlete, vezénylete és beszerzése tekintetében – az államfő, illetve annak megválasztásáig a Nemzeti Főtanács⁵ jogkörébe sorolta, azzal a kikötéssel, hogy minden intézkedés érvényességéhez a honvédelmi miniszter ellenjegyzése szükséges.

A 3. §. szerint a honvédség katonai vezetését és felügyeletét a honvédség főparancsnoka látja el. Hatáskörébe tartoznak: a honvédség katonai kiképzésének vezetése és felügyelete; a fegyelmi, fenyítő hatalom gyakorlása tisztek, tiszthelyettesek és a legénység fölött; a honvéd parancsnokságok fegyelmi joggyakorlatának felügyelete; a honvéd katonai hatóságok miniszteri felterjesztéseinek véleményezése. Előterjesztést, illetve javaslatot tesz a honvédelmi miniszterhez a honvédség kiképzésének, fegyelmi állapotának és harcképességének fokáról; a tisztek és tiszthelyettesek előléptetéséről és szolgálati beosztásáról; valamint ellátja a honvédség háború esetére való alkalmazásának előkészítésével, a hadművelési tervek megalkotásával, az országnak a honvédelemre való megszervezésével kapcsolatos teendőket. A honvédség főparancsnokát az államfő (nemzeti főtanács) a honvédelmi miniszter ellenjegyzésével nevezi ki és menti fel. A honvédelmi miniszter a kinevezésre magasabb rendfokozatú tábornokot javasol. Amennyiben a honvédség főparancsnokának tisztsége nincs betöltve, a hatáskörébe tartozó ügyeket a honvédelmi miniszter látja el. A honvédség főparancsnokát közvetlenül az államfőnek (nemzeti főtanácsnak) rendeli alá, előterjesztéseit valamint nagyobb jelentőségű intézkedéseit – előzetesen a honvédelmi miniszternek jelentve – neki terjeszti elő.

A 4. és 5. §. a törvény hatályba lépéséről és a honvédség felső vezetéséről szóló addigi törvények hatályon kívül helyezéséről intézkedik.

³ Uo.

⁴ HL HM 1946. eln. 32.922.

⁵ Az ideiglenes államfői testületet, a háromtagú Nemzeti Főtanácsot 1945. január 26-án szervezték meg. Tagjai voltak: Zsedényi Béla, az Ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke, Dálnoki Miklós Béla, az Ideiglenes Nemzeti Kormány elnöke, valamint az Ideiglenes Nemzetgyűlés Politikai Bizottsága által választott olyan tag, aki a kormányban nem viselt tisztséget, Gerő Ernő. (Ez utóbbi kereskedelmi és közlekedési miniszterre történt kinevezését követően 1945 májusától Révai József. A magyar parlament 1944–1949. Tanulmányok. In: Függlein Gizella: Az államfői jogkör és gyakorlása. Bp., 1991. 45-46. o.

A törvényjavaslatot megvitatta a HM Elnökség, az igazságügyi, a büntetőjogi osztály, valamint 1945. augusztus 30-án egy szűkkörű értekezlet.⁶ Ennek döntése alapján a törvényjavaslat már nem a honvédelem felső vezetését szabályozná, hanem a honvédség főparancsnoki állásának megszervezéséről és a honvéd vezérkar állásának ideiglenes megszüntetéséről intézkedne. A „szűkítés” valószínű magyarázata az államfői jogok körüli hatalmi-politikai harcban keresendő. A honvédelmi miniszter új javaslatával – kihagyva a politikailag kényes államfői „hadúri” jogokat – a honvédség katonai vezetésének tisztázására és jogi szabályozására törekedett. A főparancsnoki jogokról szóló elgondolásokat véleményezni kellett a Véderő Albizottságnak is. A HM tervezetét 1945. szeptember 4-én vitatták meg. A testület úgy találta, hogy a szövegből nem derül ki egyértelműen a főparancsnok alárendelődése a honvédelmi miniszternek. Álláspontjuk szerint a kérdés alkotmányos szabályozásának alapfeltétele a miniszternek való alárendelés, mert: „... Enélkül nincs biztosítva az, hogy minden ami a honvédség körül történik, a honvédelmi miniszter tudta nélkül ne történhessen. A miniszternek mindenről tudnia kell.”

Vörös János vitatta az albizottság ezen álláspontjának a helyességét és úgy vélte, hogy a honvédség főparancsnokának a honvédelmi miniszter alá rendelése párhadsereg kialakulását eredményezheti. A honvédelmi miniszter állása – Vörös felfogása szerint – politikai állás, „... az bármely pártnak a kezébe kerülhet és ily módon a főparancsnok alárendelése a párt által kijelölt pártminiszternek a honvédséget az illető párt hatalmi eszközévé teheti.”

Az ülésen ebben a kérdésben nem sikerült konszenzust kialakítani, így az albizottság e kérdés megtárgyalását, azzal az indokkal, hogy a Honvédelmi Minisztériumnak meg kell vizsgálnia a külföldi alkotmányokat, egy következő értekezletre halasztotta.

A Véderő Albizottság szeptember 6-i ülésén először Idrányi miniszteri tanácsos ismertette a bizottsági tagokkal a külföldi alkotmányjogi szokásokat a honvédelmi miniszter, a főparancsnok, a vezérkar főnöke jogaira, kötelességeire vonatkozóan, majd ismét az alárendelés kérdése került megvitatásra. Az albizottság FKGP és PDP tagjai továbbra is azt kifogásolták, hogy az ajánlott szövegben még mindig nincs benne az alárendeltség, míg az MKP tagjai az egész főparancsnoki törvényjavaslat elhalasztását indítványozták. Véleményük szerint a honvédelem felső vezetésének szabályozását a békekötés utáni időszakra kellene elhalasztani. A békeszerződés megkötésére való jogos hivatkozás mellett ezen álláspont kialakításában fontos szerepet játszhatott az a kommunista törekvés is, amely egy párttól független, törvényileg szabályozott jogokkal rendelkező főparancsnoki tisztség létrehozásának megakadályozására irányult. Ez ugyanis veszélyeztethette a párt hadseregre irányuló hatalmi törekvéseit.

A honvédelmi miniszter ezen az ülésen is igyekezett meggyőzni a bizottság tagjait álláspontja helyességéről. Összefoglaló hozzászólásában kifejtette, hogy a „...főparancsnok a miniszteren keresztül érintkezik az államfővel, a főparancsnok önállósága csak látszólagos, a főparancsnok nem döntő tényező, pártpolitikai okok miatt nem javasolja a honvédelmi miniszternek való alárendelését, a miniszter

⁶ Az értekezlet résztvevői voltak: B. Szabó István, honvédelmi politikai államtitkár, Kuthy László vezérőrnagy, személyügyi csoportfőnök; Székely László vk. ezredes, katonai csoportfőnök; Mocsáry Lajos vk. ezredes, vezérkari osztályvezető; Visy Lajos vk. ezredes, az Elnökség vezetője. HL HM 1946. eln. 32.922.

vétója az államfő intézkedésére vonatkozó miniszteri ellenjegyzés megtagadásával mindenkor érvényesülhet.”

Az öt párt bizottsági tagjai – az MKP kivételével – elfogadták a honvédség főparancsnoki állásának megszervezéséről és a honvéd vezérkar főnöke állásának megszüntetéséről szóló törvényjavaslatot s azt a Minisztertanács 1945. szeptember 17-i ülése elé terjeszhetőnek ítélték. (2. sz. melléklet.)⁷ A Szövetséges Ellenőrző Bizottság támogatásának hiánya, valamint az MKP eltérő álláspontja következtében az említett minisztertanácsi ülésen sem született döntés. Így a törvényi szabályozás kérdése, amely a honvédség vezetését hármass irányítási rendszerben képzelte el (köztársasági elnök, honvédelmi miniszter, honvédség főparancsnoka), egy időre háttérbe szorult.

1946 elején a magyarországi államforma, illetve az államfői jogok kérdésében kibontakozó politikai küzdelmekben megfogalmazódtak a pártok hadsereg-irányítással kapcsolatos elképzelései is. A kommunista és a szociáldemokrata párt az államfői jogok szűkítésére törekedett és a jogok gyakorlásába nem kívánták belevonni a hadsereg irányítását. A MKP álláspontja szerint a köztársasági elnöknek semmilyen joga nem lett volna a honvédséggel kapcsolatban. A SZDP sem kívánt az államfőnek semmilyen „hadúri” jogot biztosítani. Ezen elképzelésekkel szemben az FKgP bizonyos hadúri jogokat biztosított az államfő részére, nevezetesen a honvédség feletti főfelügyeleti jogot, amely a honvédelmi miniszteren keresztül valósult volna meg. Ugyancsak a köztársasági elnök joga lett volna a hadsereg főparancsnokának a kinevezése. A pártok között csak a hadüzenet és a békekötés nemzetgyűlési hatáskörét illetően alakult ki egyetértés. Ezt tükrözi a köztársasági államforma elfogadásakor (1946. február 1.) kihirdetett 1946. évi 1. tc. 11. §. (2) bekezdése: a köztársasági elnök hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, a békekötésre, a honvédség országhatáron kívüli alkalmazására csak a nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.⁸

A kiéleződött politikai csatározások közepette, amikor a pártok figyelme elsősorban az államforma kérdésre és a földreform körüli problémákra irányult, az új honvédelmi miniszter, Tombor Jenő vezérezzredes, sikerrel oldotta meg a hadseregvezetés miniszteri felelősségének ügyét. Az 1946. január 10-i minisztertanácsi előterjesztésében „honvédségi szemlélő” (felügyelő) beosztás létesítését és ezzel egyidejűleg a „vezérkar főnöke” tisztség felfüggesztését kérte. A honvédség felügyelőjének feladata volt a honvédség kiképzésének, nevelésének, fegyelmének a biztosítása, továbbá a hadsereg szervezésének ellenőrzése. A Minisztertanács január 31-i döntésével hozzájárult ezen katonai beosztás létrehozásához.⁹

Az újonnan létrehozott tisztség lényegében a főparancsnoki funkcióval egyezett meg, azzal a lényeges különbséggel, hogy nem önálló, csak a köztársasági elnök hatáskörébe tartozó pozíció, hanem a honvédelmi miniszternek szorosan alárendelt katonai beosztás lett. Ezzel az a kiscsapatparti elképzelés valósult meg, amit a párt tagjai erőteljesen képviseltek a Véderő Albizottság 1945 szeptemberi ülésein. A hadsereg irányításában és vezetésében így döntő tényezővé vált a honvédelmi miniszter, aki a törvényhozással szembeni felelősségét is képviselte. Ezt követően a

7 Uo.

8 *Füglem.* i m 53-60 o. és 72 o.

9 HL HM 1946. eln. 4571. és 5235.

hadseregvezetésben kialakult az a kettős irányítási rendszer, amelyben a köztársasági elnök a végrehajtó hatalmat a nemzetgyűlésnek felelős honvédelmi miniszteren keresztül gyakorolta. A miniszter döntési, intézkedési jogait természetesen nagy mértékben befolyásolta Magyarország akkori helyzete. Magyarországnak – mivel nem volt független állam – minden politikai, gazdasági és egyéb döntés meghozatalakor a SZEB engedélyét és jóváhagyását kellett kérnie. A SZEB befolyása – a fegyverszüneti szerződés 1. §. pont d). alpontja értelmében¹⁰ – a honvédelmi tárca keretén belül is érvényesült, minek következtében a honvédelmi miniszter jogai meglehetősen korlátozottak voltak. Ugyancsak csökkentette a miniszter irányítási lehetőségeit a MKP azon törekvése, amely a párt befolyásának érvényesítésére és a főbb döntéshozói pozíciók megszerzésére irányult 1946 tavaszától. A kommunista párt a titkos Katonai Bizottság létrehozásával olyan illegitim szervezetet hozott létre, amely, adott esetben, a SZEB illetékes vezetőinek bevonásával, akadályozni tudta a honvédelmi miniszter döntéseinek, intézkedéseinek érvényesülését. A Katonai Bizottság, Farkas Mihály elnökletével, a következő – fontosabb katonai beosztásokat betöltő – tagokból állt: Pálffy György vezérőrnagy, a HM katonapolitikai osztályvezetője és a Határőrség parancsnoka; Illy Gusztáv vk. ezredes, a HM személyügyi osztályvezetője; Földy Lajos vk. ezredes, a Katonapolitikai Osztály elhárító alosztályvezetője; Jánossy Ferenc alezredes, nevelési osztályvezető; Révay Kálmán ezredes, Somogyi Imre hb. ezredes. A bizottság legfontosabb feladatául a kommunista párt – a honvédség vezetésére gyakorolt – befolyásának érvényesítését jelölték meg. katonai kérdésekben pedig javaslattevési és tájékoztatási kötelezettségei voltak a pártvezetés felé. A bizottságra hárult a „demokratikus erők” harcának összefogása a honvédség keretében megbúvó „reakció” ellen.¹¹ A Katonai Bizottság tevékenységének következményei hamarosan érzékeltetővé váltak. A hadseregben (1946 nyarától) – a kisgazdapárti miniszter ellenére – egyre erőteljesebbé vált a kommunista befolyás és irányítás. Ezzel a honvédség vezetésében tulajdonképpen „kettős hatalom” alakult ki, hiszen a hadseregre vonatkozó döntéseket a törvényes honvédelmi miniszter mellett egyre inkább e – konspiratív módon működő – bizottság hozta, a SZEB támogatásával.

A FKgP vezetése többször kísérletet tett a kettős vezetés megszüntetésére, az irányítás visszaszerzésére, de a honvédségen belüli hatalmi viszonyok ezt nem tették lehetővé.¹²

A kisgazdapárt vezetése – az MKP III. kongresszusa után –, felve egy baloldali fordulat végrehajtásától, tett egy utolsó kísérletet a hadsereg-irányítás törvényi szabályozására. A köztársaság elnöke, Tildy Zoltán 1946. november 26-án a Honvédelmi Minisztériumot a „Legfelsőbb Katonai Parancsnoki” törvény sürgős elkészítésére utasította és mellékelte az Igazságügyminisztérium által elkészített, a „Köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör” gyakorlásáról szóló törvénytervezetet, (3. sz. melléklet),¹³ amely az 1946 évi I. tc. 11. §. (2) bekezdésének kiterjesztéséről intézkedett. Érvényben hagyva az elnök –

10 A fegyverszüneti szerződés idézett pontja meghatározta: „A németországi hadműveletek beszüntetésével a magyar fegyveres erők leszerelendők és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság felügyelete alatt békeállományba helyezendők.” *Korom Mihály: A magyar fegyverszünet 1945. Bp., 1987. 201. o.*

11 HL A honvédség felügyelőjének iratai. (Honv. fe. r.) 1. cs. 3. o.

12 Új Magyar Központi levéltár. XIX-A-1a.

13 HL HM 1946. eln. 32.922.

hadüzenetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, a békekötésre, a honvédség országhatáron kívüli alkalmazására vonatkozó – jogait, a következőkkel kívánta bővíteni az elnöki hatáskört: „A honvédség vezérletére, vezényletére és belszervezetere vonatkozó jogokat egyébként a köztársasági elnök a honvédelmi miniszter útján gyakorolja.”

A kérdés sürgősségére való tekintettel a HM Közjogi Osztálya már a következő napon összeállította a katonai főhatalom gyakorlásáról összefoglalt HM javaslatot. (4. sz. melléklet.)¹⁴ Ennek megvitatására november 28-án értekezletet hívtak össze, a következő résztvevőkkel: Kuthy László altábornagy, a honvédség felügyelője, Sólyom László vezérőrnagy, katonai csoportfőnök; dr. Schultheisz Emil hb. vezérőrnagy, igazságügyi osztályvezető; Illy Gusztáv vk. ezredes, személyügyi osztályvezető; Pálffy-Muhorai Zoltán vk. alezredes, a honvédség felügyelője törzsébe beosztott tiszt; Bényi Elemér alezredes, a HM Elnöksége beosztott tiszt, dr. Idrányi Zoltán, miniszteri tanácsos, közjogi osztályvezető; dr. Bontó Andor miniszteri titkár, jegyzőkönyvvezető.

A törvényjavaslatot Idrányi miniszteri tanácsos ismertette a megjelentekkel. Véleménye szerint az 1946. évi I. tc. 11. §-a már érintette a köztársaság elnökének a honvédség vezérleti jogára vonatkozó jogkörét, amikor kimondta, hogy a honvédség országhatáron kívüli alkalmazására csak a nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult. A törvény – politikai okokból – akkor nem szabályozta a köztársaság fegyveres erejének legfelsőbb parancsnoklására vonatkozó jogkört. Nem oldotta meg ugyanis a hadsereg vezérletére, vezényletére és belszervezetere vonatkozó legfelsőbb rendelkezés jogának szabályozását, ami a múltban a Legfőbb Hadúr jogaiként érvényesült.¹⁵ A magyar köztársasági alkotmányban a hadúri elv nem állhat fenn többé, mert ennek érvényesülését – a népszuverenitás elvére alapított – köztársasági államforma nem teszi lehetővé. Az előadó hangsúlyozta azt a fogalmi különbözőséget is, ami a királyság és a köztársaság, mint államformák között megmutatkozik. Az előbbi államformában ugyanis az államhatalmi főszervek nincsenek egymástól annyira elválasztva, mint a köztársaságban. Ebben az elnök csupán a végrehajtó hatalom élén áll, de nem része a törvényhozó hatalomnak. Minthogy pedig az állam fegyveres ereje a végrehajtó hatalom rendelkezésére álló igazgatási eszköz – amellyel az államhatalom saját akaratának az irányítását is biztosítani tudja –, kézenfekvő, hogy a fegyveres erő parancsnoklási joga is a végrehajtó hatalom fejének, az államfőnek a legfőbb parancsnoklása alá tartozik. Idrányi szerint ez az alkotmányjogi szempont valamint az említett hármasság jogkör „...egységes kezeléséhez fűződő államérdek teszi nemcsak szükségessé, de célszerűvé és indokolttá is azt, hogy a nemzet bizalmának letéteményese kezébe adassék a hadsereg vezérletével, vezényletével és belszervezetével kapcsolatos jogok gyakorlása.

...A magyar nép lelki szerkezetében gyökerezik annak az igénylése, hogy az említett jogokat az államfő a maga személyében gyakorolja.”

A demokratikus államrendszer elvei ugyanakkor megkívánták, hogy a népszuverenitás elve e jogok tekintetében is érvényesülhessen. Ezért az államfő

¹⁴ Uo.

¹⁵ A vezérlet általában a haderőnek háborúban való vezetését, a vezénylet a honvédelmi igazgatásra vonatkozó parancsolás jogát jelentette, beleértve a fegyelmi hatalmat is. A belszervezet a fegyveres erő szervezését, a katonai hatóságok, csapatok, fegyvernemek megállapítását és kinevezési jogot foglalta magában. Uo.

minden intézkedése – a szabályozni kívánt jogkörben – csak a honvédelmi miniszter ellenjegyzése mellett érvényes.

Befejezésül az osztályvezető kifejtette azon meggyőződését, miszerint a „demokratikus Magyarország fejlődésének során a demokrácia hamisítatlan elveit a magyar hagyományok tiszteletének megőrzése mellett a honvédség is igyekezett újjáalakításával és szellemének kifejlesztésével, valamint a létrehívott jogintézmények megteremtése által megvalósítani, akkor méltán jelentkezik az a törekvés, hogy az eddigi fejlődést a honvédség legfelsőbb irányítására vonatkozó jogkör szabályozásával is betetőzzük.”

A tanácskozás résztvevői beható vita után a következő álláspontot alakították ki: ilyen rövid idő alatt átgondolt, részletes jogi szabályozás megfogalmazására nincs lehetőség s ennek nagyon súlyos következményei lehetnek. Ezért véleményüket „csak a felsőbb utasítás halasztást nem tűrő rendelkezése folytán” fogalmazták meg. Ugyanakkor – egyöntetűen – úgy gondolták, hogy a szóban forgó törvényjavaslattal való foglalkozás a békeszerződés megkötéséig nem időszerű. Az előterjesztett javaslat a honvédség vezérlete, vezénylete és belső szervezete tekintetében a rendelkezési jogot ugyan a köztársasági elnök hatáskörébe utalta, de a magyar állam szuverenitása a SZEB fennállása idején korlátozott. Ennek következtében, véleményük szerint, az a „...nemkívánatos helyzet állhat elő, hogy az államhatalmon kívüli tényező az azt megszemélyesítő államfővel közvetlenül intézkedhetik. Ha a honvédség feletti rendelkezési jog egyelőre és elvileg továbbra is a honvédelmi miniszter kezében marad, a szuverenitásnak ez a csorbítása alakilag nem jut ilyen élesen kifejezésre”. Az államfőt megillető katonai főhatalommal kapcsolatban hangsúlyozták, hogy az államfőt nem célszerű legfőbb parancsnokként említeni. Nem tartották szerencsésnek azért sem, mert ez megkötést jelentett volna a továbbiakban a hadsereg főparancsnok, vagy az ezzel azonos jogállású parancsnok kinevezésénél is. A „honvédség vezérlete, vezénylete és belső szervezete” kifejezést – a múlt hagyományai alapján – elfogadhatónak ítélték. Az említett kiegészítésekkel elkészített új törvényjavaslatot Bartha honvédelmi miniszter jóváhagyta.

A katonai főhatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslat köztársasági elnöki előterjesztésre 1946. november 30-án került sor. Ebben a miniszter az előzőekben ismertetett elképzelések pártközi tárgyalásokon való megvitatását javasolta. Ugyanakkor hangot adott kételyeinek a törvényi szabályozás időszerűségét illetően. A békeszerződés megkötése előtt – a jövőbeni hadsereg szervezeti felépítésének ismerete nélkül, valamint a szuverenitás SZEB által való korlátozása miatt – nem tartotta célszerűnek a honvédség legfelső vezetésének napirendre tűzését. Tildy, figyelembe véve az iménti álláspontot, a feszült belpolitikai helyzetre való tekintettel a törvényjavaslatot levette a napirendről. Így a hadseregvezetés és irányítás törvényi szabályozásának kérdései a törvényalkotás folyamatában hosszú időre háttérbe szorultak.

A magyar békeszerződés megkötésével (1947. február 10.) létrejött a hadseregfejlesztés jogalapja s elkezdődhetett a békeszerződésben engedélyezett – 70 000 fős – hadsereg kiépítése. A HM a fejlesztést hosszú lejáratú, átgondolt terv alapján kívánta megvalósítani. A fejlesztés előkészítő időszakában – 1947–1951 – kívánták létrehozni a honvédség kiképző és nevelő keretét, az új demokratikus, magas szakmai tudással rendelkező hivatásos tiszti- és tiszthelyettesi kart, valamint

biztosítani akarták a honvédség megfelelő színvonalú elhelyezését és felszerelését. A hadseregfejlesztés kérdése azonban 1947 szeptemberéig nem volt központi politikai kérdés Magyarországon. Ennek alapvető politikai oka az volt, hogy a hatalom megszerzéséért folytatott küzdelemben egyik párt sem számolt az alacsony létszámú (15 196 fő) csekély harcértékkel bíró honvédség felhasználásával. Ezért annak kiépítését, fejlesztését a hatalom kivívásáig nem tartotta fontosnak. A hadseregfejlesztés előtérbe kerülését az 1945–47 közötti időszakban a nemzetközi helyzet sem indokolta.

A bel- és külpolitikai viszonyok átalakulása következtében 1947 szeptemberétől megváltozott a hadseregfejlesztés megítélése. Az 1947. augusztus 31-i választásokkal és a második Dinnyés-kormány megalakulásával (szeptember 24.) lényegében eldőlt a politikai hatalom kérdése Magyarországon. A Kominform alakuló ülésén (1947. szeptember 27–30.) kialakított új politikai stratégia a kommunista pártok fontos feladataként jelölte meg az ún. népi demokratikus államok hadseregeinek fejlesztését.

A honvédség fejlesztésének előtérbe kerülését jelezte az 1947. december elején elkészített „Vezérkari munkaterv” megjelenése is.¹⁶ A honvédség felügyelője által december 2-án kiadott utasítás először intézkedett – mindenre kiterjedő részletességgel – a demokratikus hadsereg megszervezéséről, irányításáról, ellátásáról, a kiképzési elvek kialakításáról. A honvédség kommunista és még meglévő – nem túl nagy számú – polgári demokratikus felfogású vezetői egyaránt úgy vélték, hogy a függetlennek és demokratikusnak elképzelt Magyarország számára olyan „védő-hadsereget” kell létrehozni, amely képes megvédeni az ország függetlenségét és társadalmi rendszerét. A nemzetközi helyzet értékeléséből azt a következtetést vonták le, hogy közvetlen világháborús fenyegetettség nincs, de Magyarország geopolitikai helyzete megköveteli egy modern hadsereg mielőbbi létrehozását.

A munkaterv fontos feladatként jelölte meg egy véderőtörvény elkészítését, valamint a legfelsőbb katonai vezetés reformjának megvalósítását. A hadsereg irányításával kapcsolatban elfogadták a politikai vezetés primátusát, de megfogalmazták azt az igényüket is, hogy a hadsereg ügyeinek intézésében a katonai vezetés önállóbb legyen. Ezért sürgősen megoldandó feladatként határozták meg a köztársasági elnök hadseregvezetési jogainak rögzítését, a honvédelmi miniszter, a honvédség felügyelője, valamint a vezérkar főnöke – létrehozandó – tisztségének, hatáskörének tisztázását és egymáshoz való viszonyát.¹⁷

A „Vezérkari munkaterv”-ben megfogalmazott elképzelések megvalósulását az MKP – hadsereggel kapcsolatos – politikájának megváltozása háttérbe szorította, illetve módosította. A Kominform üléséről visszaérkező Farkas Mihály és Révai József a Politikai Bizottsághoz benyújtott memorandumukban javaslatot tettek az MKP politikájának megváltoztatására. Ebben a hadsereggel kapcsolatos addigi politika felülvizsgálatát is sürgették. A MKP Politikai Bizottsága az 1947. december 11-i ülésén – a hadseregfejlesztés kidolgozására és irányítására – bizottságot hozott

¹⁶ HL. HM 1947. éln. 28.095.

¹⁷ Uo.

létre, melynek tagjai: Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Rajk László és Pálffy György altábornagy voltak.¹⁸

A Pálffy altábornagy által kidolgozott fejlesztési terv – figyelembe véve az ország teherbíró képességét – négy év alatt (1948. október 1–1952. október 1.) kívánta az engedélyezett békehaderőt felállítani. Javaslatát a Politikai Bizottság, 1948. január 29-i ülésén elfogadta.

A hadseregfejlesztés előtérbe kerülésével egyidejűleg sor került a párt honvédséget irányító szervének – a Katonai Bizottságnak – az átszervezésére is. Illy Gusztáv vezérőrnagy, a HM Kiképzési csoportfőnöke a bizottság 1948. március 1-i értekezletén terjesztette elő az átszervezésre vonatkozó elképzeléseket.¹⁹ A Katonai Bizottság új hatáskörét és feladatát a következő módon kívánta szabályozni: a Katonai Bizottság – a honvédségen belül – a párt és a katonai vezetés legfőbb szerve. Feladata a párt hadügyi kérdésekben való tájékoztatása és határozatainak végrehajtása. Tagjait a pártvezetőség jelölése alapján a honvédségi pártkonferencia választja meg. A bizottság tagjaiból négytagú Végrehajtó Bizottságot választ, amely a Katonai Bizottság két ülése közötti időszakban a fontosabb kérdésekben döntéshozásra jogosult. A döntésről a Katonai Bizottság következő ülésén köteles beszámolni. Illy a Végrehajtó Bizottság tagjainak javasolta Pálffy György altábornagyot, a honvédség felügyelőjét. Sólyom László altábornagyot, katonai csoportfőnököt, Szalvai Mihály vezérőrnagyot, a Határőrség főparancsnokát valamint saját személyét. A Katonai Bizottság egy titkárt is választott, aki egyben a Végrehajtó Bizottságnak is tagja volt. A titkári posztot Pálffy altábornagy töltötte be. A párt felső vezetése, személy szerint Farkas Mihály azonban nem mindenben osztotta az Illy vezérőrnagy által ismertetett elképzeléseket. Ez derül ki a Politikai Bizottság számára 1948. április 5-én Sólyom altábornagy által előterjesztett dokumentumból, amely a Katonai Bizottság munkájának új alapokra történő helyezéséről szól.²⁰ A Katonai Bizottság tagjait – az új elgondolás szerint – már nem a honvédségi pártkonferencia választotta volna, hanem a Politikai Bizottság. A Katonai Bizottság összetételére – Sólyom – a következő személyi javaslatot tette: Farkas Mihály, a párt főtitkár-helyettese (elnök); Pálffy György altábornagy, a honvédség felügyelője, titkár; Sólyom László altábornagy, katonai csoportfőnök; Illy Gusztáv vezérőrnagy, kiképzési csoportfőnök; Somogyi Imre vezérőrnagy, a HM II. gazdaszat-közigazgatási alcsoportfőnök; Szalvai Mihály vezérőrnagy, a Határőrség főparancsnoka; Földy Lajos vk. ezredes, katonapolitikai csoportfőnök; Jánossy Ferenc alezredes, nevelő osztályvezető, Révay Kálmán ezredes, a Kossuth Akadémia parancsnoka, dr. Elek Tibor alezredes, a párt katonai osztályának vezetője s egyben a bizottság jegyzője. A Katonai Bizottság új működési elve alapján az elnök (távollétében a titkár) az ülések megkezdése előtt, aktuális politikai tájékoztatót tart. Ezután kerül sor a Politikai Bizottság honvédséggel kapcsolatos határozatainak közlésére, majd a tagok beszámolnak az előző határozatok végrehajtásáról valamint az ügykörükbe tartozó politikai és szakmai eredményekről. A bizottság a napirendi pontok megvitatása után határozatokat fogalmaz meg és dönt arról, hogy milyen javaslatok kerüljenek a Politikai Bizottság elé. A

18 Mucs Sándor: Politika és hadsereg Magyarországon 1944–1949. Bp., 1985. 54. o.

19 HL Honv. fe. ir. 1. cs. 44. o.

20 Uo. 47–48. o.

bizottságban való részvétel nem érinti a tagoknak „a szolgálati beosztásból eredő alá- és fölérendelési viszonyait.” A Katonai Bizottságban kialakított, a honvédség irányítására vonatkozó új elképzelések gyakorlati megvalósítása céljából 1948 április elején sor került a Honvédelmi Minisztérium átszervezésére.²¹ Ennek lényege – mint azt Pálffy altábornagy az április 5-i ülésen kifejtette – az volt, hogy a honvédelmi miniszter, (Veress Péter) a katonai államtitkár (Kuthy László vezérezredes), valamint a politikai államtitkár (Kiss Roland) „megsértése nélkül az összes határköroket a felügyelő és a katonai főcsoportfőnök között osztották fel. A minisztérium minden csoportját valamelyikünk alá rendelték.” Farkas az átszervezést jónak tartotta, de figyelmeztette a jelenlevőket, hogy „csak arra kell vigyázni, hogy Kuthy fölérendelése valóban csak formális legyen.”

Az új szervezési rendelet szerint ugyanis a honvédelmi miniszter közvetlen alárendeltségébe tartozott – a katonai államtitkár közvetítésével – az Elnökség csoportfőnöke, a honvédség felügyelője, a katonai főcsoportfőnök, a Számvevőség, az Igazoló Bizottság Főtitkársága valamint a jogi csoportfőnök.

Pálffy igyekezett eloszlatni Farkas aggályait és kijelentette, hogy: „... Kuthynak a főlénk való rendelése annyira csak formai, hogy éppen arra kell már vigyáznunk, hogy ne menjen túlzásba a dolog.”²²

Farkas Mihály 1948. szeptember 9-i honvédelmi miniszteri kinevezésével döntő változás következett be a hadsereg irányításában. Felgyorsult a honvédség párthadsereggé való átalakítása és kialakult az ennek megfelelő irányítási rendszer. Az is világossá vált, hogy az MDP főtitkár-helyettesének miniszteri kinevezésével a pártvezetés a honvédelem megszervezését és a hadseregfejlesztés ügyét a legfontosabb feladatok egyikének tekinti.

Farkas a kinevezését követő napon beszédet mondott a Katonai Bizottság tagjai előtt. Kifejtette, hogy véleménye (és a pártvezetés) szerint: „...eddig a Honvédelmi Minisztériumnak nem volt gazdája, a Katonai Bizottság tulajdonképpen a minisztert helyettesítette. Ennek a gazdátlan állapotnak káros következményei vannak. A vezető katonai elvtársak külön-külön akartak gazdák lenni és így ellentétek keletkeztek közöttük. Tisztában kell lenni azzal, hogy mindenki a munkásosztály, illetve annak élcsapata, a Párt csinált vezetőt és mindenki csak addig marad vezető, ameddig a munkásosztály érdekében dolgozik, ameddig a Párt utasításait teljesíti. Az elvtársaknak szerényen és az eddigieknél sokkal pártszerűbben kell dolgozniuk, ha megbecsülést akarnak szerezni maguknak. A Katonai Bizottságon belül megbonthatatlan, pártszerű egységnek kell lenni. Aki ez ellen vét, az a Párt és a Munkásosztály ellen vét.”²³ Farkas Mihály e szokatlan, az addigiaktól eltérő hangvételű beszédének meghatározott célja volt, nevezetesen az, hogy a Katonai Bizottság tagjait figyelmeztesse a feltétlen engedelmesség betartására mind a Párttal, mind pedig személyével szemben. Ezután bejelentette, hogy a MDP Titkárság határozata értelmében, a Belügyi- és a Katonai Bizottság egyesülésével, megalakult a MDP Államvédelmi Bizottsága, Rákosi Mátyás elnökletével. A Katonai Bizottság az Államvédelmi Bizottság albizottsága lett, s katonai szakkérdésekben terjeszt elő javaslatokat. Az albizottság munkatervének kidolgozására külön bizottságot

21 HL HM 1948. eln. 14. 455.

22 HL Honv. fe. ir. 1. cs. 43–44. o.

23 Uo. 208. o.

állítottak fel, Pálffy, Sólyom, Illy altábornagyk, valamint Somogyi vezérőrnagy részvételével.

A különbizottság elképzeléseit Pálffy altábornagy a Katonai Albizottság 1948. november 2-i ülésén ismertette. Legfontosabb feladatnak a pártszervezeteknek és a pártmunkának, valamint a hadiipar és a honvédelem elveinek kidolgozását tartotta.²⁴ A feladatok végrehajtásához szükségessé vált a honvédség felső irányítási rendszerének az átszervezése. A honvédelmi miniszter 1948. november 30-i előterjesztésében a Minisztertanács hozzájárulását kérte Pálffy György altábornagy, honvédség felügyelői tisztségében történő véglegesítéséhez,²⁵ valamint Sólyom László altábornagy honvéd vezérkari főnöki kinevezéséhez. A honvéd vezérkar főnökének feladatkörébe a honvédség szervezése, háborúra való felkészítése, az országos honvédelem követelményeinek kidolgozása tartozott, míg a honvédség felügyelőjének a feladata a hadsereg kiképzésének, fegyelmének ellenőrzésével járó tennivalók ellátása volt.²⁶

Farkas az előterjesztés indoklásában nem tartotta szükségesnek a honvédség vezetéseinek törvényes szabályozását, csupán javaslatai elfogadását és egy kormányzati állásfoglalás megjelentetését szorgalmazta: „Törvényes rendezés szükségességét ... a honvédség felső vezetése tekintetében ... nem látom fennforogni. A kérdés nagy horderejénél és fontosságánál fogva azonban a kormány állásfoglalását mégis elengedhetetlennek vélem”.²⁷

A Minisztertanács 1948. december 3-i ülése elfogadta a javasolt intézkedéseket és ezzel Farkas Mihály befejezettnek tekintette a honvédség felső vezetéseinek törvényi szabályozását.

A politikai intézményrendszer átalakításával és a proletárdiktatúra szerveinek kiépítésével a hadseregen belül is kialakult az a vezetési-irányítási rendszer, amely kisebb-nagyobb formai módosításokkal 1956. október 23-ig funkcionált. A rendszer jellemzője, hogy a legfelső döntéshozó és végrehajtó hatalmat a MDP – időszakonként változó elnevezésű – szűkkörű, törvényes felhatalmazás nélkül működő testületei gyakorolták. Az ellenőrzés jogával sem a törvényhozás (országgyűlés) sem a választott pártszervek nem rendelkeztek.

Az MDP Államvédelmi Bizottságának a hadsereget érintő utasításait, döntéseit az 1948–50 közötti időszakban a honvédelmi miniszter a neki szorosán alárendelt felügyelőn és vezérkari főnökén keresztül valósította meg. A miniszter a felső pártvezetés intézkedéseinek meghozatalához, döntéseinek előkészítéséhez szükséges javaslatait tanácsadó szervei segítségével dolgozta ki.

A Katonai Albizottság megszűnésével 1949. február 18-án új tanácsadó szerv létesült, a Honvédelmi Miniszter Kollégiuma, amelynek tagjait a miniszter nevezte ki.²⁸ A Kollégium első ülésére március 8-án került sor, amelyen Farkas ismertette a kinevezett tagokkal az új testület feladatát. A miniszter kijelentette, hogy a Kollégium létrehozásának legfőbb indoka a Szovjetunióban már bevált gyakorlat

²⁴ Uo.

²⁵ Pálffy György altábornagyot 1948. február 13-án nevezték ki ideiglenes jelleggel a honvédség felügyelőjévé HL Honv. fe. ir. 15. cs. 18. op.

²⁶ HL HM 1948. eln. 47812. és 48.120.

²⁷ HL HM 1948. eln. 48.120.

²⁸ *Iláncs Ernő*: A Politikai Főcsoportfőnökség és a politikai tiszti intézmény létrehozásának előzményei a Magyar Néphadseregben (1948. április–1949. február). *Hadtörténelmi Közlemények*, 1984. 2. sz., 287. o.

magyarországi bevezetése volt: „Az összes minisztériumokban a Szovjetunióban bevált gyakorlat szerint kollégiumok alakulnak. Ezek a miniszter tanácskozó szervei. Így válik kollektívvá a vezetés, hogyha a vezető munkatársaival megbeszélve a leglényegesebb kérdéseket, azokkal együtt vezet. A kollégium minisztériális és egyben pártszerv is.” Feladatát a következőkben határozta meg: „... az összes elvi jelentőségű honvédségi kérdésekben döntést hozni, vagy nagyobb jelentőségű ügyeket a Párt elé vinni és ott megtárgyalni, továbbá akár a Párt, akár a Honvédelmi Miniszter Kollégiuma döntést hozott, utána azt végrehajtani. Egyes munkáágakról, munkaterületekről jelentéseket kell meghallgatnia és a végzett munka fölött kritikát gyakorolnia. A Honvédelmi Miniszter Kollégiuma tehát egy állandó tanácskozó, döntést hozó és ellenőrző szerve a honvédelmi miniszternek.”²⁹

A Kollégium új tagjai – a Katonai Albizottság tagjai mellett – az alábbi személyek lettek: Nőgrádi Sándor altábornagy, politikai főcsoportfőnök, Révész Géza altábornagy, elhárító főcsoportfőnök, Szabó István ezredes, személyügyi főcsoportfőnök, Ilku Pál ezredes politikai főcsoportfőnök-helyettes; Deszkás János alezredes, a Politikai Főcsoportfőnökség pártszervezési osztályvezetője, Padusitzky László ezredes, a Miniszteri Titkárság vezetője, egyben a Kollégium titkára. Ezen új tagok bevonásával, akik túlnyomó többsége nem rendelkezett jelentősebb katonai képzettséggel,³⁰ megkezdődött a régi ludovikás és vezérkari múlttal rendelkező – a kommunista mozgalomhoz különböző indítékok alapján csatlakozott – tisztek háttérbe szorítása. Az új kollégiumi tagok feltétel nélküli engedelmességéhez, a párt iránti hűségéhez kétség nem férhetett és e szempontok döntőbbnek bizonyultak a szaktudásnál.

A Kollégium negyedik, 1949. április 26-i ülésétől kezdve a szovjet katonai tanácsadók is bekapcsolódtak a testület munkájába.³¹

1949. július 19-én sor került az irányítási rendszer módosítására, amit a Pálffy altábornagy letartóztatása után kialakult helyzet indokolt. Megszüntették a honvédség felügyelője és törzse beosztást és ezzel felszámolták a vezetésben addig meglévő hatásköri átfedéseket: a kiképzés és a fegyelem ellenőrzése ezután a vezérkar főnökének ellenőrzése alá került.

A kommunista diktatúra megszilárdulásával a honvédelem irányítása a Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály alkotta, a sokrétű feladatok koordinálása céljából létrehozott Honvédelmi Bizottság kezébe került. A három tagú bizottság a MDP KV tudta nélkül jött létre és működött. Ténylegesen ez a bizottság döntött – teljhatalom és minden ellenőrzés nélkül – az ország sorsát érintő valamennyi politikai, gazdasági és katonai kérdésben.³² A személyi kultusz törvényszerűségeinek megfelelően Rákosi nemcsak a párt és a nép bölcs vezetője volt, hanem, mint az Farkas Mihálynak, a 12. hadosztály 1951. június 21-i szemléje alkalmából elmondott értékelő beszédéből kiderült, „Néphadseregünk Legfelsőbb Parancsnoka” is.³³

A honvédelem, az ország háborúra való felkészítésének irányítása 1952 végétől (kutatásaim során eddig meg nem ismert okok következtében) az újonnan

29 HL 102/05/1. 1-8. o.

30 Padusitzky László ezredes kivételt jelentett, mivel ő régi vk. tiszt volt.

31 HL 201/05/1. 20-25. o.

32 Balogh Sándor–Jakab Sándor (Szerk.): A magyar népi demokrácia története 1944–1962. Bp., 1978. 169. o.

33 HL HM Titkárság 1951. (2. doboz)

létrehozott Honvédelmi Tanács kezébe került.³⁴ Szervezetére, hatáskörére vonatkozó párt- és kormányhatározat nem született, így helyzete, szerepe és jogállása az általam vizsgált periódusban sem párt-, sem állami vonalon nem volt tisztázott. Valószínűsíthető, hogy a Honvédelmi Tanács saját ügyrendjének és szervezetének szabályozásában az 1939. évi II. tc. rendelkezéseire támaszkodott. A Honvédelmi Tanács elnöke a mindenkori miniszterelnök, tagjai pedig a honvédelmi miniszter, a belügyminiszter, a honvéd vezérkar főnöke és az Elnöki Tanács által kijelölt tagok (3 fő) voltak. A tanács elé kerülő ügyek előkészítésére és a meghozott határozatok végrehajtásának ellenőrzésére Titkárságot állítottak fel, amelynek a vezetője egyben a Honvédelmi Tanács titkára is volt. Erre a beosztásra Farkas – 1952. december 8-án, Rákosinak előterjesztett javaslatában – Solt Lajos ezredeset kívánta kinevezettni, aki ekkor a Honvédelmi Miniszteri Iroda főnöke volt.³⁵

Az MDP KV 1953. június 27–28-i ülése a nagy létszámú hadsereg (1952. december 1-jén 211 411 fő)³⁶ csökkentéséről és az addigi katonapolitika módosításáról is döntött. Az új honvédelmi miniszter, Bata István altábornagy (aki eddig a vezérkar főnöke volt) legelső intézkedései közé tartozott a miniszteri tanácsadó szerv átalakítása. Bata altábornagy 1953. augusztus 11-én tett javaslatot a Politikai Bizottságnak a Honvédelmi Minisztérium Katonai Tanácsának, mint a miniszter mellett működő tanácsadó szervnek a felállítására.

A négy pontból álló tervezet szabályozta a Katonai Tanács feladatát, szervezetét, ügykörét, valamint a Katonai Tanács Titkárságának szerepét. (5. sz. melléklet.)³⁷

A Katonai Tanács legfontosabb feladata a miniszteri parancsok szakmai előkészítése volt. Ezen kívül a hadsereget érintő ügyekben javaslati tervezeteket kellett kidolgoznia mind a párt, mind a kormány számára, valamint döntenie kellett minden fontos kérdésben: mint pl. a szervezési, elhelyezési, kiképzési, fegyelmi ügyek, védelmi építkezések, haditechnikai, kinevezési kérdések. Hadműveleti és mozgósítási ügyeket, melyek a Honvédelmi Tanács ügykörébe tartoznak, a Katonai Tanács nem tárgyalta. A Katonai Tanács az elnökből és nyolc teljes jogú tagból állt, akiket a miniszter előterjesztésére a Minisztertanács nevezett ki. Üléseit – havonta egyszer – a miniszter (távollétében az első helyettes) vezette. A Katonai Tanács a következő tagokból tevődött össze: Bata István altábornagy, honvédelmi miniszter, elnök; Nőgrádi Sándor altábornagy, a honvédelmi miniszter első helyettese, elnökhelyettes, Szabó István altábornagy, személyügyi főcsoportfőnök, Janza Károly altábornagy, hadtápfőnök, Székely Béla vezérőrnagy, a vezérkar főnöke, Madarász Ferenc vezérőrnagy, MN tüzérparancsnok; Uszta Gyula vezérőrnagy, MN páncélosparancsnok; Házi Sándor vezérőrnagy, MN légierőparancsnok; Szalvai Mihály altábornagy, a 3. hadtest parancsnoka. A fentiekben kívül a tanács ülésein állandóan részt vett még a Katonai Tanács titkára, György István őrnagy, (1954. tavaszától Trepper Iván ezredes) a honvédelmi miniszter irodájának főnöke is. Feladata a Katonai Tanács munkatervének a miniszter utasításai alapján történő összeállítása, a megtárgyalandó anyagok szétküldése, az ülések megszervezése, a

³⁴ Kiss Jenő–Móricz Lajos: Szervezeti változások a második világháború után a haderőreform kezdetéig. MHVK Hadműveleti Főcsoportfőnökség Tudományos Munkaszervezési Osztály, 1990. 22. o.

³⁵ HL HM Titkárság 1952. (1. doboz) 416. o.

³⁶ HL 102/05/315. cs.

³⁷ HL 102/05/1. (2. doboz)

meghívottak és berendeltek értesítése, a hozott határozatok végrehajtásának nyilvántartása volt.

1954 elejétől – a harckészültség változatlan színvonalú fenntartása mellett – a honvédség legfontosabb feladatai közé tartozott a megkezdett létszámcsökkentések folytatása, valamint az új hadrend kialakítása. Ezzel egyidejűleg megkezdődtek az előkészületek a honvédelmi törvény kidolgozására, valamint a Honvédelmi Tanács szervezetének, ügyrendjének törvényes szabályozására is. A szabályozásra vonatkozó konkrét elképzeléseket Hegedűs András, a Minisztertanács elnöke 1955. november 4-én terjesztette a Politikai Bizottság elé. (6. sz. melléklet)³⁸

A tervezet bevezetőjében a törvényes rendezés mielőbbi megvalósítását szorgalmazta, mivel véleménye szerint a Honvédelmi Tanács működésének elvei magától a tanácstól erednek. Álláspontja szerint a Honvédelmi Tanács olyan párt- és kormány szerv, amely a KV az Elnöki Tanács és a Minisztertanács felhatalmazása alapján, a hatáskörébe utalt kérdésekben, a társadalmi és állami szervekre egyaránt kötelező határozatokat hozhat.

A Honvédelmi Tanács szervezetéről szóló első pont kimondta: „A Magyar Népköztársaság fegyveres védelmének legfőbb szerve békében és az ország fegyveres védelme idején a Honvédelmi Tanács. A Honvédelmi Tanács elnökből és 4–6 tagból állt. Mind az elnököt, mind a tagokat a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa együttes javaslatára a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki és menti fel. A Honvédelmi Tanács a hatáskörébe utalt kérdéseket békében határozattal, az ország fegyveres védelme esetén határozattal és rendelettel intézi. A Honvédelmi Tanács határozatai és rendeletei minden állami és társadalmi szervre, minden magyar állampolgárra nézve kötelezők.”

A második pont a tanács feladatait határozta meg: A MDP KV az Elnöki Tanács és a Minisztertanács „által meghatározott általános kereten belül mind békében, mind az ország fegyveres védelme idején a népköztársaság minden polgárát és erőforrásait előkészíti, illetve mozgósítja az ország fegyveres védelmére. A Honvédelmi Tanács feladatai végrehajtása érdekében határoz és ellenőrzést gyakorol minden olyan kérdésben, amely az ország fegyveres védelmével kapcsolatosan szükségessé válna...” Néhány fontosabb ezek közül:

- a fegyveres erők harckészültsége, létszáma, hadrendje, fegyverzete, felszerelése, harci és politikai kiképzése, mozgósítási és hadműveleti terve;
- a hadsereg hivatásos és tényleges állománya szolgálati idejének megállapítása;
- az ország légvédelmi terve;
- a hadszíntér és a felvonulási terület előkészítése;
- az ország fegyveres védelme idején a katonai parancsnokságok, valamint az állami és tanácsi szervek munkájának koordinálása; a mozgósítás és a légoltalom előkészítése;
- a gazdaság hadiipari feladatokra történő átalakítása;
- az állami szervek működésére, a hadiállapot kihirdetésére és elrendelésére vonatkozó javaslatok kidolgozása és jóváhagyása, valamint az állam külső- és belső biztonságát, annak megerősítését célzó intézkedések eljuttatása az illetékes szervekhez.

³⁸ HL HM Titkárság 1956. (2. doboz)

A harmadik pont a Honvédelmi Tanács titkárságának feladatait, a negyedik pedig a tanács munkarendjét szabályozta.

1955 végén a Honvédelmi Tanács határozatot hozott egy új honvédelmi törvény elvi alapjainak sürgős kidolgozására; úgy ítélték meg, hogy „... a honvédelemmel kapcsolatos kötelezettségek törvényhozási úton való újrászabályozására szükség van, mert a ma még hatályban lévő 1939. évi II. törvény a népi demokrácia viszonyai között már sok tekintetben nem megfelelő. A honvédelemmel kapcsolatos újabb rendelkezések és a jelenlegi gyakorlat nincs összhangban a hatályos régi törvénnyel, ezért a szocialista törvényesség szempontjai is megkívánják a törvényhozási úton való rendelkezést és a régi törvény hatályonkívül helyezését.”³⁹

Az új honvédelmi törvény tematikáját Nógrádi vezérezredes, a honvédelmi miniszter első helyettese 1955. december 19-én terjesztette a Honvédelmi Tanács ülése elé.

A tematika 20 részből és 76 szakaszból állt, felépítése pedig a következő volt:

Az I. rész bevezető rendelkezése szerint „a Magyar Népköztársaság polgárainak megtisztelő kötelessége – általános védkötelezettség alapján – a katonai szolgálat teljesítése, a haza védelme minden magyar állampolgárnak szent kötelessége, a haza védelmében mindenki köteles személyes szolgálatával és vagyonával részt venni, a honvédelmi kötelezettség magába foglalja a katonai előképzésben való részvételi kötelezettséget, a hadkötelezettséget, a honvédelmi szolgáltatások kötelezettségét és a légoltalmi kötelezettséget”.

A fegyveres védelem legfőbb szerve a Honvédelmi Tanács.

A II. rész a katonai előképzést,

a III. rész az általános hadkötelezettséget,

a IV. rész a Magyar Népköztársaság fegyveres erőinek tagozódását és feladatát szabályozta: a fegyveres erőket a néphadsereg, a Belügyminisztérium határőr, belső karhatalmi és légoltalmi alakulatai alkották.

A fegyveres erők feladata az ország védelme a külső és belső ellenség ellen, határainak őrzete, a nemzetközi szerződésekből folyó katonai feladatok teljesítése és az állam belső rendjének fenntartásában való együttműködés. A fegyveres erő szervezetét és békelétszámát a Minisztertanács állapítja meg, a honvédelmi- és a belügyminiszter javaslatai alapján.

Az V. rész a fegyveres erő kiegészítését (összeírás, sorozás, önkéntes jelentkezés),

a VI. rész a katonai szolgálati kötelezettséget,

a VII. rész a különleges katonai szolgálatot,

a VIII. rész az első tényleges katonai szolgálat elhalasztását,

a IX. rész a fegyveres erők állományból való elbocsájtásokat,

a X. rész a költségeket (összeírás, sorozás, bevonulás),

A XI. rész a hadkötelezettséget teljesítők érdekeinek megvédését,

a XII. rész a tiszti állományt,

a XIII. rész a katonai és ellenőrzési gyakorlatot,

a XIV. rész a jelentkezési kötelezettségeket,

a XV. rész a tartalékállománybeli honvédek és tiszthelyettesek,

a XVI. rész a hadkötelesek katonai nyilvántartását,

³⁹ Uo.

a XVII. rész a mozgósítás esetén történő behívásokkal,
a XVIII. rész a honvédelmi szolgáltatásokkal,
a XIX. rész a büntető rendelkezésekkel kapcsolatos előírásokat tartalmazta.

A Honvédelmi Tanács a törvénytervezet végleges megszövegezését egy erre a feladatra létrehozott kormánybizottság hatáskörébe utalta. A bizottság az igazságügyminiszterből, (elnök) a Honvédelmi tanács titkárából, a belügyminiszter első helyetteséből, vezérkar főnökből és a katonai főügyészből állt. A törvénytervezetet 1955. március 1-ig kellett elkészíteniük.⁴⁰

Az új honvédelmi törvénytervezet tematikájában a Nógrádi által megfogalmazott elképzelésekkel a tárcák túlnyomó többsége egyetértett, kivéve az Igazságügyminisztériumot. Molnár Erik igazságügyminiszter 1956. január 26-án Solt Lajosnak, a MT titkárának küldött észrevételeiben a következő véleményét fogalmazta meg: „Álláspontom szerint nem volna célszerű részletes honvédelmi törvényt készíteni. Azt a célt, hogy a honvédelemmel kapcsolatos szabályok ne az 1939:II. törvényen alapuljanak, néhány szakaszos kerettörvénnyel is el lehet érni. E kerettörvénynek az Alkotmányban lefektetett védelmi kötelezettségből kellene kiindulnia és lényében csak olyan alaptételek leszövegezésére kellene irányulnia, mint amelyeket az előterjesztés tartalmaz. A részletkérdéseket felhatalmazás alapján a honvédelmi miniszter szabályozhatná.”⁴¹

1956. július 6-án a honvédelmi miniszter a Honvédelmi Tanács által hozott határozatok végrehajtásának szervezése és ellenőrzése, valamint az ország honvédelmi, hadművelési és hadszíntér előkészítési tervéből adódó, a népgazdaság egészét érintő feladatok koordinálása céljából a Honvédelmi Tanács titkárságának megerősítését javasolta a Politikai Bizottságnak. A titkárság új vezetőjének Révész Géza altábornagyot, az OT katonai helyettesét jelölte, előző funkciójának változatlan megtartásával. A titkárság átszervezésével párhuzamosan el kellett készíteni az új szervei és működési szabályzatot, amely pontosan rögzítette volna az új feladatokat.⁴²

A honvédség 1945–1956 közötti vezetési és irányítási viszonyairól felvázolt kép alapján összegezőként a következő állapíthatók meg: a magyar honvédség irányítási-vezetési rendszerében nem sikerült azokat az alkotmányjogi formákat kialakítani, amelyek megakadályozhatták volna a párthadsereg kialakulását. A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok képviselői elvetették Vörös János hármass irányítási rendszer bevezetésre vonatkozó elképzelését, amely a köztársasági elnöknek alárendelt, viszonylag széles jogkörrel rendelkező főparancsnoki tisztség létrehozására irányult. Ez – Vörös véleménye szerint – hathatós ellensúly lehetett volna a „pártpolitikus” honvédelmi miniszternek. A FKgP által megvalósított irányítási rendszerben a honvédelmi miniszter vált döntő tényezővé, ami lehetővé tette a honvédség pártérdekeknek történő alárendelődését. A kiépülő miniszteri hatalmat 1946 tavaszától egyre jobban korlátozta a MKP Katonai Bizottsága, aminek következtében a honvédség vezetését a kommunista párt kisa-játította. A proletárdiktatúra megeremtése után a párt legfelső, a hadsereg ügyeiben

40 HL HM Titkárság. 1956. (1. doboz) 152–190. o.

41 HL HM Titkárság. 1956. (2. doboz) 340. o.

42 HL HM Titkárság. 1956. (2. doboz) 186. o.

is döntést hozó szervei az Államvédelmi, Honvédelmi Bizottságok majd pedig a Honvédelmi tanács lettek. Döntéseiket a honvédelmi miniszter hajtotta végre. A minisztert tevékenységében – tanácsadó szervként – a Kollégium majd a Katonai Tanács segítette (már amennyire az alig változó tagok katonai szakértelme ezt lehetővé tette). A kialakított szisztéma fontos jellemzője volt az is, hogy a honvédség vezetésében a szovjet tanácsadók tevőlegesen részt vettek, amely a szovjet pártvezetés és vezérkar elképzelései magyarországi érvényesülésének biztosítéka volt. Ennek alapján önálló magyar hadseregvezetésről az 1945-től 1956-ig terjedő időszakban lényegében nem is beszélhetünk.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

A HM Törvényelőkészítő osztály
Törvényjavaslata
a honvédelem felső vezetéséről.

1. §.

A honvédség vezérlete, vezénylete és belsejervezete tekintetében a rendelkezés – alkotmányos jogainál fogva – az államfőt, az államfői tiszt betöltéséig a nemzeti főtanácsot, illeti meg. Az államfőnek (nemzeti főtanácsnak) a hadúri jogok körében tett minden intézkedésének érvényességéhez a honvédelmi miniszter ellenjegyzése szükséges.

2. §.

(1) A honvédség ügyeinek intézése a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozik.
(2) A honvédelmi minisztert az államfő (nemzeti főtanács) a honvédség hivatásos állományú (tényleges állományú, nyugállományú vagy szolgálaton kívüli viszonybeli) tisztikarából nevezi ki.

3. §.

(1) A honvédség katonai vezetését és felügyeletét a honvédség főparancsnoka látja el.
(2) A honvédség főparancsnokának hatáskörébe tartozik a honvédség katonai kiképzésének vezetése felügyelete; fegyelmi fenyítő hatalom gyakorlása tisztek, tiszthelyettesek és legénység felett; a honvédparancsnokságok fegyelmi joggyakorlatának felügyelete; a honvéd katonai hatóságok miniszteri felterjesztéseinek véleményezése; a honvédség főparancsnoka előterjeszti, illetőleg javaslatot tesz a honvédelmi miniszterhez a honvédség kiképzésének, fegyelmi állapotának és harcképességének fokáról, a tisztek, tiszthelyettesek előléptetéséről és szolgálati beosztásáról; ellátja a honvédség háború esetére való alkalmazásának előkészítésével, a hadműveleti tervek megalkotásával, az országnak a honvédelemre való megszervezésével kapcsolatos teendőket.
(3) A honvédség főparancsnokát az államfő (nemzeti főtanács) a honvédelmi miniszter ellenjegyzésével nevezi ki és menti fel. A honvédelmi miniszter kinevezésére magasabb rendfokozatú tábornokot hoz javaslatba.
(4) Ha a honvédség főparancsnokának tisztsége betöltve nincs, hatáskörébe tartozó ügyeket a honvédelmi miniszter látja el.
(5) A honvédség főparancsnoka közvetlenül az államfőnek (nemzeti főtanácsnak) van alárendelve. A honvédség főparancsnoka közvetlenül az államfőnek tett előterjesztéseit, valamint nagyobb jelentőségű intézkedéseit előzetesen jelenti a honvédelmi miniszternek.

4. §.

A jelen törvény hatálybalépésével a m. k. honvédség felső vezetéséről szóló 1940:IX. törvénycikk, valamint a honvédelemről szóló 1939:II. törvénycikk 225. §-a hatályát veszti.

5. §.

A jelen törvény kihirdetésének napján lép hatályba, a rendelkezéseit a honvédelmi miniszter hajtja végre.

Budapest, 1945. évi augusztus hó 23-án.

2. sz. melléklet

MINISZTERTANÁCSI ELŐTERJESZTÉS.

Tisztelettel kérem a T. Minisztertanácsot, hogy a honvédség főparancsnoki állásának megszervezéséről és a honvéd vezérkar főnöke állásának megszüntetéséről készült törvényjavaslatnak az Ideiglenes Nemzetgyűlés elő való terjesztéséhez hozzájárulni méltóztassék.

Előterjesztésem indokolását a törvényjavaslatához mellékelt Indokolás tartalmazza.

Törvényjavaslat

a honvédség főparancsnoki állásának megszervezéséről és a honvéd vezérkar főnöke állásának megszüntetéséről.

1. §.

(1) A honvédség katonai vezetésének és felügyeletének ellátása céljából főparancsnoki állás szerveztetik. Címe: a honvédség főparancsnoka.

(2) A honvédség főparancsnoka irányítja a honvédség kiképzését, biztosítja fegyelmét, előkészíti a honvédség szervezését és alkalmazását.

(3) A honvédség főparancsnokát a honvédelmi miniszter előterjesztésére a honvédség tábornoki karának tényleges állományú tagjai közül az Államfő, az államfői tisztség betöltéséig a Nemzeti Főtanács nevezi ki.

(4) A honvédség főparancsnoka közvetlenül az Államfőnek, az államfői tisztség betöltéséig a Nemzeti Főtanácsnak van alárendelve. A honvédség főparancsnoka előterjesztéseiről a honvédelmi minisztert előzetesen tájékoztatni s annak állásfoglalására figyelemmel lenni köteles. A honvédség főparancsnoka tagja a Legfelső Honvédelmi tanácsnak.

2. §.

A jelen törvény hatálybalépésével a honvédvezérkar főnökének állása megszűnik és a honvédség felső vezetésének átszervezése következtében szükséges rendelkezésekről szóló 1940:IX. törvénycikknek a honvéd vezérkar főnökére vonatkozó intézkedései hatályukat veszti.

3. §.

A jelen törvény hatálybalépésének napját a honvédelmi miniszter rendelettel állapítja meg; végrehajtásáról a honvédelmi miniszter gondoskodik.

Vörös János.

3. sz. melléklet

TÖRVÉNYJAVASLAT

a köztársasági elnököt a honvédség tekintetében megillető jogkör gyakorlásáról.

1. §.

A Magyarország államformájáról szóló 1946:I. tc. 11. §-ának (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

A köztársasági elnök hadtüzetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására csak a nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult. A honvédség vezérletére, vezényletére és belsejére vonatkozó jogokat egyébként a köztársasági elnök a honvédelmi miniszter útján gyakorolja.

2. §.

Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

4. sz. melléklet

Honvédelmi Minisztérium
TÖRVÉNYJAVASLATA
1946. november 27.

1. §.

A Magyarország államformájáról szóló 1946:I. tc. 11. §-ának (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

A honvédség vezérlete, vezénylete és belsejére tekintetében a rendelkezés joga a köztársasági elnököt illeti. A köztársasági elnök hadtüzetre, a hadiállapot beálltának megállapítására, békekötésre, a honvédségnek az ország határán kívül alkalmazására azonban csak a Nemzetgyűlés előzetes felhatalmazásával jogosult.

2. §.

(1) A honvédség csapattestparancsnoki, továbbá az ennél magasabb parancsnoki, valamint az ezekkel egyenlő értékű szolgálati állásokat a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök tölti be.

(2) A honvédség tisztikarának tagjait az ezredesi, valamint az ennél magasabb rendfokozatba a honvédelmi miniszter előterjesztésére a köztársasági elnök nevezi ki.

3. §.

A köztársasági elnöknek a jelen törvény alapján tett minden rendelkezésének érvényességéhez a honvédelmi miniszter ellenjegyzése szükséges.

4. §.

Ez a törvény kihirdetésének napján lép hatályba.

Bartha Albert

5. sz. melléklet

A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁG HONVÉDELMI MINISZTERIUMA KATONAI TANÁCSÁNAK FELADATKÖRE.

I.

1. A Honvédelmi Minisztérium (következőkben Katonai Tanácsa) a Honvédelmi Miniszter mellett működő tanácsadó szerv.

2. A Honvédelmi Minisztérium feladataiból, a Központi Vezetőség, valamint a Kormány határozataiból folyó kérdéseket a Honvédelmi Miniszter megtárgyalás céljából a Katonai Tanács elő viszi és megtárgyalásuk után dönt. A Katonai Tanács határozatainak végrehajtására a Honvédelmi Miniszter parancsban intézkedik.

3. A Katonai Tanács a Párt Központi Vezetőségének és a Kormánynak teendő fontosabb jelentéseken és javaslatokon kívül az alábbi kérdéseket tárgyalja:

- a) Az egész hadsereget érintő szervezeti intézkedések; a csapatok elhelyezésének és berendezkedésének kérdései;
- b) a csapatok harci és politikai kiképzésének kérdései;
- c) a csapatok fegyelmi, politikai-erkölcsi állapotának kérdései;
- d) a Szabályzatok és Utasítások megváltoztatásának és kiegészítésének kérdései;
- e) a csapatok mindennemű norma-ellátásának kérdései;
- f) védelmi építkezések kérdései;
- g) mozgósítási készletek felhalmozása és állapota;
- h) a fegyverzet és haditechnika új típusainak szerkesztése és a meglévők tökéletesítése érdekében tudományos kutató valamint a kísérleti és szerkesztési munkálatok menete és további fejlődésük iránya;
- i) a hadsereg részére rendszeresített új fegyverzet és haditechnika kérdései;
- j) parancsnoki, tudományos és technikai káderek kiképzésének kérdései;
- k) javaslattétel a Fegyvernemi Parancsnokok, HM Csoportfőnök, hadtest, hadosztály és dandárparancsnokok, valamint politikai helyetteseik beosztására, illetve beosztásukból történő leváltásra.

4. Hadművelési és mozgósítási kérdéseket a Katonai Tanács nem tárgyal.

II.

1. A Katonai Tanács az elnökből és a 8 teljes jogú tagból áll.

A katonai Tanács tagjait a Honvédelmi Miniszter előterjesztésére a Minisztertanács nevezi ki.

A Katonai Tanács üléseit a Honvédelmi Miniszter távollétében Első Helyettese vezeti.

2. A Katonai Tanács ülésére a Honvédelmi Miniszter által meghatározott személyek is meghívhatók.

3. A Katonai Tanács a Honvédelmi Miniszter által jóváhagyott negyedéves munkaterv alapján dolgozik.

4. A Katonai Tanács ülését havonta egyszer kell összehívni.

III.

1. A Katonai Tanács ülésére a jelentést-tevő elkészíti a kérdésre vonatkozó jelentését, valamint a határozat-tervezetét és azt az ülés előtt 7 nappal a Honvédelmi Miniszternek terjeszti fel.

2. A Katonai Tanács meghallgatása után a Miniszter által hozott határozatokat jegyzőkönyvben rögzítik, melyet a Honvédelmi Miniszter és a Katonai Tanács titkára írnak alá.

3. Ha a Katonai Tanács valamelyik tagjának a hozott határozattól eltérő véleménye van, úgy kérheti, hogy álláspontját, indokaival együtt vegyék be a Katonai Tanács jegyzőkönyvébe. A Katonai Tanács tagjai kívánságára a jegyzőkönyv idevonatkozó részét a Minisztertanács Elnöke elé kell terjeszteni, a határozat végrehajtását azonban az ellenvélemény bejelentése nem érinti. A Katonai Tanács azon határozatait, melyeket ismertetni kell a Magyar Néphadsereg személyi állománya előtt, Honvédelmi Miniszteri parancsban kell kiadni, melyben fel kell tüntetni, hogy kik előtt kell azt ismertetni (csak tisztek előtt, vagy pedig az egész személyi állomány előtt).

4. A Katonai Tanács határozatainak végrehajtását általában a Vezérkar Főnöke, vagy a Honvédelmi Miniszter által kijelölt Fegyvernemi Parancsnok ellenőrzi.

IV.

1. A Katonai Tanács Titkára a Honvédelmi Miniszter Irodája Főnöke.

2. A Katonai Tanács Titkára kötelemei:

- a) A Honvédelmi Miniszter utasításai alapján összeállítja a Katonai Tanács munkatervét;
- b) A Katonai Tanács ülésein való megtárgyalás céljából érkezett anyagokról jelentést tesz a Honvédelmi Miniszternek;
- c) A Katonai Tanács ülésein megtárgyalandó anyagot megküldi a Katonai Tanács tagjainak, tanulmányozásra (az ülés előtt 3-4 nappal).
- d) A Katonai Tanács üléseinek megszervezése, meghívottak és berendelték kiértesítése;
- e) Nyilvántartja a Katonai Tanács határozatát és azok végrehajtását.

6. sz. melléklet

TERVEZET

A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa együttes határozata a Honvédelmi Tanács szervezetéről és ügyrendjéről.

I.

A Honvédelmi Tanács szervezete

1. A Magyar Népköztársaság fegyveres védelmének legfőbb szerve békében és az ország fegyveres védelme idején a Honvédelmi Tanács.

2. A Honvédelmi Tanács elnökből és 4-6 tagból áll. Mind az elnököt, mind a tagokat a Magyar Dolgozók Pártja KV és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa együttes javaslatára a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki és menti fel.

3. A Honvédelmi Tanács a hatáskörébe utalt kérdéseket békében határozattal, az ország fegyveres védelme esetén határozattal és rendelettel intézi.

4. A Honvédelmi Tanács határozatait és rendeleteit minden állami- és társadalmi szervre, minden magyar állampolgárra nézve kötelezők.

II.

A Honvédelmi Tanács feladatai.

5. A Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége, a Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa által meghatározott általános kereten belül mind békében, mind az

ország fegyveres védelme idején a népköztársaság minden polgárát és erőforrásait előkészíti, illetve mozgósítja az ország fegyveres védelmére.

6. A Honvédelmi Tanács feladatai végrehajtása érdekében határoz és ellenőrzést gyakorol <az alábbi kérdésekben.> minden olyan kérdésben, amely az ország fegyveres védelmével kapcsolatosan szükségessé válik; elsősorban

a) A fegyveres erők harcászultsége, létszáma, hadereje, fegyverzete, felszerelése, harci- és politikai kiképzése, mozgósítási- és hadművelési terve, valamint az ehhez szükséges készletek biztosítása.

A hadsereg hivatásos és tényleges állománya szolgálati idejének megállapítása.

A hadseregen kívüli katonai kiképzés rendszere.

Az ország légvédelmi terve.

A védelmi építkezések terve.

A népgazdaságból igénybevehető gépjárművek, vontatók, speciális munkagépek, állati vonóerő és azok igénybevételének módja és mértéke.

b) A hadszíntér és a felvonulási terület előkészítése: – utak, vasutak, víziutak, műtárgyak építése és azok felhasználása,

– híradó eszközök, vonalak építése, átalakítása és azok felhasználása.

c) Az ország fegyveres védelme idején a katonai parancsnokságok és az állami- és tanács szervek feladatai, jogköre és egymáshoz való viszonya.

d) A polgári minisztériumok és államigazgatási szervek mozgósítási terve.

e) A légoltalom feladatai, a légoltalom előkészítésére vonatkozó intézkedések, a légvédelem és légoltalom együttműködése.

f) A fegyveres testületek szükségletei, normái és a honvédelmi ipar távlati és éves tervei.

g) A háború első évére vonatkozó népgazdasági terv.

h) Az ipar átállítása a békés termelésről a háborús termelésre:

– a minisztériumok átállási tervei és a jelentősebb vállalatok megjelölése, hogy melyik vállalat, milyen termékek gyártását mikor kezdi meg.

– az átállással kapcsolatos kiegészítő beruházások terve.

– az átállás idejére szükséges anyagok mértéke.

– az átállt vállalatok munkaerőfeltöltési terve.

i) A meghagyás irányelvei és az ország fegyveres védelme idejére a polgári munkahelyükön meghagyott hadkötelesek száma.

j) Az állami, OM. anyagtartalékok mennyisége és összetétele.

k) Az ipar veszélyeztetett területekről való kiürítési és elhelyezési terve, az intézetek és intézmények áttelepülése minisztériumonként és a lakosság kiürítése a hadművelési területekről.

l) Az egészségügyi szervek feladatai: a lakosság körében folyó gyógyító-megelőző ellátás, a járványveszély megelőzése, a tömeges elsősegélynyújtás, a legfontosabb gyógyszerek, a véradás stb. biztosítása, az elhagyott gyermekek gondozása, a honvédség számára kiürítő kórházak felállítás stb. terén.

m) A lakosság élelmiszerrel és más alapvető közszükségleti cikkekkel való ellátása és normái háború idején.

n) A mozgósítottak, illetve az ország fegyveres védelmére a fegyveres erők állományába behívottak családtagjai, hősi halottak hozzátartozói és a hadirokkantak részére biztosítandó állami segélyezés, valamint a háborús károkat szenvedők állami támogatásának módja és mértéke.

o) A hadianyag export-import keret meghatározása és a honvédelmi ipari együttműködéssel foglalkozó Tudományos Műszaki Együttműködési Bizottság munkájának irányítása, illetve előterjesztett javaslatainak elbírálása.

p) Javaslatok kidolgoztatása és jóváhagyása az állami szervek működésére, a hadiállapot kihirdetésére és elrendelésére, valamint az állam külső- és belső biztonságát, annak megerősítését célzó intézkedések eljuttatása az illetékes szervekhez.

III.

A Honvédelmi Tanács titkársága

7. A Honvédelmi Tanács mellett titkárság működik. A titkárság vezetője a Honvédelmi Tanács titkára.

A Honvédelmi Tanács titkárát a Honvédelmi Tanács elnöke előterjesztésére a Népköztársaság Elnöki Tanácsa nevezi ki, illetőleg menti fel.

A Honvédelmi Tanács titkára a Honvédelmi Tanács elnökének van alárendelve.

8. A Honvédelmi Tanács titkársága a Honvédelmi Tanács munkaapparátusa.

Feladata a Honvédelmi Tanács elé kerülő ügyek előkészítése és a hozott határozatok végrehajtásának ellenőrzése.

A Honvédelmi Tanács titkársága szervezetét és ügyrendjét a Honvédelmi Tanács hagyja jóvá.

IV.

A Honvédelmi Tanács munkarendje

9. A Honvédelmi Tanács munkáját – általában negyedévi időtartamra szóló – határozattal megállapított munkaterv alapján végzi.

A munkaterv módosítását az abban előírt határidő előtt legalább két héttel kell kérni.

10. A Honvédelmi tanács döntését igénylő ügyekben a Tanács tagjai, a Minisztertanács tagjai, a Minisztertanács közvetlenül alárendeltségébe tartozó szervek vezetői, a Tanács titkára és a Tanács által esetenként megbízott személyek tehetnek előterjesztést.

11. Az előterjesztések előkészítésére a következők az irányadók:

a) Az előterjesztések elkészítéséért az a miniszter (hivatal, intézmény vezetője, továbbiakban miniszter) felelős, akinek az eldöntendő kérdés ügykörére tartozik. Ha a kérdés több minisztert érint, az előkészítést a leginkább érdekelt miniszter felelős.

b) A Tanács elé kerülő javaslatokat az előterjesztő köteles az érdekelt miniszterekkel (helyetteseikkel) előzetesen megtárgyalni és aláírni. Az érdekelt az előterjesztést véleményükkel – amennyiben nem értenek vele egyet a kérdésre vonatkozó ellenjavaslatukkal együtt – 8 napon belül kötelesek visszaküldeni.

Ennek elmulasztása esetén az előterjesztő a javaslatot a Honvédelmi Tanácshoz benyújthatja azzal a megjegyzéssel, hogy az illetékes miniszter észrevételt nem tett.

c) Az előterjesztést benyújtó miniszter személyében felelős azért, hogy a javaslatot az érdekelt miniszterekkel előzetesen megfelelően megtárgyalják. Az előterjesztés előkészítésébe a Tanács titkárságát is be kell vonni.

d) A javaslatban megjegyzés formájában kell feltüntetni, hogy az érdekelt közül ki ért azzal egyet, s egészében vagy részben ki ellenzi. Az előterjesztő miniszter azonban köteles a vitás kérdés tisztázását a Tanács elé terjesztést megelőzően az érdekelt miniszterrel közvetlen tárgyalás útján megkísérelni. Általában törekedni kell arra, hogy az érdekelt között megegyezés jöjjön létre.

e) A javaslat szerkesztője nevét az előterjesztésben fel kell tüntetni.

f) Az előterjesztések első példányát az előterjesztő miniszter sajátkezűleg köteles aláírni.

12. Az előterjesztést határozati javaslat formájában kell megszerkeszteni. A javaslat csak a döntő elvi jelentőségű kérdéseket tartalmazza, amelyekben pontos határidővel végleges döntés hozható.

Az előterjesztés általában kötelező formája:

- a kérdés jelenlegi állását és a határozat szükségességét ismertető bevezető rész és
- ezt követően a javasolt rendelkező rész, mely pontosan meghatározza az egyes feladatokat névszerint a felelősöket és a végrehajtás pontos határidejét.

Az előterjesztéseket az előírt formában a munkatervben meghatározott időre (általában 12 példányban) a Tanács titkárságához kell juttatni.

13. A Honvédelmi Tanács általában havonként tart ülést.

14. A Honvédelmi Tanács ülések napirendjét az elnök hagyja jóvá.

Az egyes napirendi pontok megtárgyalásához meghívhatók az érdekelt szervek vezetői és szakértői, valamint a titkárság illetékes munkatársai.

15. A Honvédelmi Tanács üléseit az elnök vezeti, határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza, azokat az elnök és titkár írja alá.

16. A Honvédelmi Tanács két egymást követő ülése közötti időben az egyes határozatok végrehajtása körül felmerülő vitás kérdésekben, továbbá egyes, nem alapvető kérdésekben a Tanács nevében az elnök dönt.

Nagyobb jelentőségű, halasztást nem tűrő kérdésekben a Honvédelmi Tanács – az elnök kezdeményezésére – repülésszavazás útján dönt.

17. A Honvédelmi Tanács következő ülésén az elnök jelentést tesz a Tanácsnak a repülésszavazás alapján és a saját hatáskörben kiadott határozatokról.

18. Az ülésen jegyzőkönyvet kell vezetni, amely az ülés idejét, helyét, napirendjét és a résztvevők nevét tartalmazza. A jegyzőkönyvhöz csatolni kell az előterjesztés és a hozott határozat 1-1 példányát.

19. A Honvédelmi Tanács határozatai – kivéve azokat, amelyeknek nyilvánosságra hozatalát maga a Tanács elrendeli – államtitkot képeznek, kezelésükre és megőrzésükre a Népköztársaság Elnöki Tanácsa és a Minisztertanács vonatkozó határozatai mérvadók azzal, hogy a határozatokról másolatot csak a titkárság készíthet.

A Tanács olyan döntéseit, amelyek az állampolgárok széles körét közvetlenül érintik, békében – mint a Minisztertanács, az ország fegyveres védelme esetén – mint a Honvédelmi Tanács rendeleteit kell nyilvánosságra hozni.

21. Békében a Honvédelmi Tanács és a Minisztertanács által hozott határozatok előzetes egyeztetéséért a Minisztertanács titkárság vezetőjének és a Honvédelmi Tanács titkára együttesen felelősek.

Budapest, 1955. november 4.

Hegedűs András
a Minisztertanács elnöke

Imre Okváth

LEADERSHIP OF THE ARMY IN HUNGARY
1945–1956

Summary

The treatise looks at one of the most important aspects of political power, the leadership of the army in the most critical period of the Cold War confrontation of the great powers. The most important characteristic of the period in question is that regarding the leadership and usage of the army there were no measures regulated by law and accepted by constitution. Leading the army was done by secret decrees, inside orders. In framing this the MKP (Hungarian Communist Party) played a leading role and considered blocking legal regulation to be one of its most important tasks regarding the army after the Second World War. In the new system the minister of defence became the most important figure, who enabled party rule in the army. The Soviet advisors took an active role in the leadership of the army, due to which we cannot talk about an independent army leadership in the period between 1945–1956.

Imre Okváth

LA DIRECTION DE L'ARMÉE EN HONGRIE, 1945–1956

Résumé

L'essai examine l'un des sujets les plus importants de l'exercice du pouvoir politique: la direction et la gestion de l'armée, dans la période la plus critique de l'opposition des grandes puissances pendant la guerre froide. La spécificité la plus marquante de la période traitée, c'est qu'il n'existaient pas de mesures réglées de par la loi et approuvées constitutionnellement au sujet de la direction et de la mise en jeu de l'armée. L'armée était dirigée par voie d'ordres secrets et de directives intérieures. Le Parti Communiste Hongrois y jouait un rôle décisif, qui regardait l'empêchement de la réglementation légale du fonctionnement de l'armée comme l'un de ses devoirs les plus importants après la deuxième guerre mondiale. Dans le système de gestion donné, le ministre de la Défense Nationale devenait l'agent décisif, ce qui rendait possible la soumission de l'armée aux intérêts de parti. On ne peut pas parler de direction militaire hongroise indépendante entre 1945 et 1956, étant donné que des consultants soviétiques participaient activement dans la gestion de l'armée nationale.

Imre Okváth

DIE ARMEEFÜHRUNG IN UNGARN
1945–1956

Resümee

Der wichtigste Charakterzug der behandelten Epoche ist das Fehlen der gesetzlich festgelegten und in der Verfassung geregelten Richtlinien für die Führung bzw. den Einsatz der Honvéddarmerie. Die Führung der Armee erfolgte durch geheime Anordnungen, innere Instruktionen. Dabei wurde die führende Rolle von der UKP gespielt, deren Hauptbestrebung nach dem Zweiten Weltkrieg in der Verhinderung der gesetzlichen Regelungen der Angelegenheiten des Militärs bestand. Im neu entstandenen Führungssystem wurde der Minister für Landesverteidigung zur Schlüsselfigur, was die Unterordnung der Honvéddarmerie den Parteiinteressen ermöglichte. An der Armeeführung nahmen auch sowjetische Ratgeber Anteil, weshalb in der Periode zwischen 1945 und 1956 über eine selbständige ungarische Armeeführung erst gar nicht gesprochen werden kann.

Имре Окват

РУКОВОДСТВО АРМИЕЙ В ВЕНГРИИ В 1945-1956 ГОДАХ

Резюме

В статье анализируется одна из наиболее важных тематик осуществления политической власти в стране - руководство армией и управление ею в один из самых критических периодов противостояния великих держав в период холодной войны. Одной из самых значительных особенностей рассматриваемого периода было то, что еще не существовало регламентируемых законом и утвержденных в конституционном порядке распоряжений относительно управления армией и её применения. Руководство армией осуществлялось секретными постановлениями и указами внутреннего характера. В образовании такого положения решающую роль играла Венгерская Коммунистическая Партия, которая после второй мировой войны считала одной из важнейших задач воспрепятствование законному регулированию жизни в армии. В сложившейся системе управления решающим фактором стал министр обороны, что сделало возможным подчинение армии партийным интересам. В руководстве армии эффективное участие принимали также советские советники, в результате чего в период 1945-1956 гг. невозможно говорить о самостоятельном венгерском армейском руководстве.